

**KARAMANOĞLU MEHMETBEY
ÜNİVERSİTESİ**

**ULUSLARARASI
FİLOLOJİ ve ÇEVİRİBİLİM DERGİSİ**

**INTERNATIONAL JOURNAL OF
PHILOLOGY and TRANSLATION STUDIES**

**MAKALE BİLGİLERİ
ARTICLE INFO**

Geliş Tarihi / Submission Date
05.11.2021

Rapor Tarihleri/Report Dates
Hakem/Rewiever 1- 09.11.2021
Hakem/Rewiever 2- 09.11.2021

Kabul Tarihi / Admission Date
09.11.2021

e-ISSN
2687-5586

Cilt:3 Sayı: 2, (2021): s. 167-179

Künye: (Araştırma Makalesi) Özgüler, Ceren (2021). "Jean-Marie Gustave Le Clézio ve Kültürlerarasılık", *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Uluslararası Filoloji ve Çeviribilim Dergisi*, C.3/2, s.167-179. (ID: 1011912).

JEAN-MARIE GUSTAVE LE CLÉZIO ve KÜLTÜRLERARASILIK

JEAN-MARIE GUSTAVE LE CLÉZIO and INTERCULTURALITY

Ceren ÖZGÜLER

Dr. Öğr. Üyesi, Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Fransız Dili ve Edebiyatı Bölümü, Ankara, Türkiye.
cerenoz@hacettepe.edu.tr, ORCID:0000-0003-0503-6013

Öz

Ulusal ya da etnik açıdan azınlık kültürleri mensup kişilerin, kendi kültürlerini yaşatabilmeleri, kendilerini özgürce ifade ederken hiçbir ayrımcılığa maruz kalmadan yaşamlarını sürdürebilmeleri günümüz dünyasında hala çözülmesi gereken bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Bugün çok sayıda ulusun içinde barındırdığı kültürel çeşitlilik, baskın kültürün daha zayıf olana karşı tutumu sebebiyle birçok beklenmedik çatışmanın olmasına neden olmaktadır. İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesini takip eden yıllar, bağımsızlık ve özgürlük taleplerinin damgasını vurduğu dekolonizasyon hareketine tanıklık yapmıştır. Bu konuya yalnızca uluslararası örgütler ya da uluslar tarafından değil, İkinci Dünya Savaşı sırasında doğan yazarlar tarafından da önem verilmiştir. Önceleri "vahşi" olarak kabul edilmiş kültürlerin varlığına karşı duyarlı bazı yazarlar, barış içinde birlikte yaşamın ancak bütün kültürlerin tanınmasıyla mümkün olabileceğini vurgulamışlardır. Bu post-kolonyalizm ortamında doğan ve 2008 yılında Nobel Edebiyat Ödülü'nü alan Jean-Marie Gustave Le Clézio, kitaplarının yanı sıra, verdiği çeşitli röportajlarında ve yaptığı konuşmalarda, Batı kültürü ve yerli kültürlerin bir arada bulunabilmesinin ancak yeni bir birlikte yaşama biçimi olan kültürlerarasılık kavramının yaygınlaşmasıyla mümkün olabileceğine vurgu yapar. Kültürlerarasılık kavramının insanların bir arada ve barış içinde yaşayabilmesi için tek çare olduğunu savunurken, sıklıkla suistimal edilen yerli kültürlerin korunmasına yönelik olarak çalışmalar yapmaktadır. Çalışmamızda bu bağlamda, J.-M.G. Le Clézio'nun romanları dışında kalan röportaj ve konuşmalarından çeşitli örnekleri kültürlerarasılık kavramı üzerinden okumaya çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Kültürel Çeşitlilik, Birlikte Yaşama, Post-Kolonyalizm, Kültürlerarasılık.

Abstract

In today's world, it is still a problem that needs to be resolved that people belonging to national or ethnic minority cultures to keep their own cultures alive, expressing themselves freely and living their lives without being subjected to any discrimination. The cultural diversity of many nations today causes many unexpected conflicts due to the attitude of the dominant culture to the weaker. The years following the end of the Second World War witnessed the decolonization movement marked by the demands for independence and freedom. This issue has been given importance not only by international organizations or nations, but also by writers born during the Second World War. Some authors, who were sensitive to the existence of cultures that were previously considered "savage", emphasized that peaceful coexistence is only possible with the recognition of all cultures. Jean-Marie Gustave Le Clézio, born in this post-colonial environment and awarded for the Nobel Prize in Literature in 2008, has stated in his various interviews and speeches, as well as his books, that the concept of interculturality, which is a new way of living together, is a manner of coexistence of Western culture and indigenous cultures. He argues that the concept of interculturality is the only solution for people to live together and in peace and he works to protect indigenous cultures that are often abused. In our study, we will try to read various examples from J.-M.G. Le Clézio's interviews and speeches, beside his novels, through the concept of interculturality.

Key Words: Cultural Diversity, Living Together, Post-Colonialism, Interculturality.

GİRİŞ

Kültürel söylemin en tartışmalı temalarından biri olan ve tarihsel bir süreç içinde gelişen kültürlerarasılık kavramı, yalnızca bir kimlik sorununu ya da varoluşsal bir sorunu yansıtmakla kalmaz, aynı zamanda bir *Öteki*'lik deneyimini, *Öteki* ile karşılıklı deneyimi de ifade eder. Modern toplumun dinamiklerinden kaynaklanan bir gereksinimden ortaya çıkan bu kavram, zaman içinde gelişen bu modern toplumun ilerlemesi ve sömürgeciliğin sona ermesiyle, farklı türlerdeki kültürlerin karşı karşıya gelmesinin çeşitli yönlerini tanımlar. Bu bağlamda kültürlerarasılık, sosyal bilimler, sanat ve edebiyat gibi her biri kendi tarzında kültür sorunuyla ilgilenen çeşitli alanları etkiler. Kültürlerarasılık, kültürler arasındaki etkileşimlerden doğan farklı gruplar arası ilişkilerle bağlantılı tüm dinamik süreçleri karşılaştırmayı mümkün kılar. Farklı kültürel alanların incelenmesi yoluyla ve farklı kültürlerin birbirleriyle temas etmesiyle oluşan karşılıklı ilişkileri temsil eden yeni bir kültürel pratiğin ortaya çıkmasını sağlar. Farklı uluslararasıda yaşanan deneyimlere yeni bir yorum getirmeyi gerektiren değişim ve dönüşümler üzerinde düşünmemize yol açar. Çeşitli kültürel, ekonomik, siyasi ve dini biçimlerin tanındığı çoksesli bir toplumun parçası olduğumuz düşünülürse, kültürlerarasılık, bir bakıma, psikolojik etkenlere dayanan eski algıları değiştirme ve hatta düzeltme amacına sahip olacaktır.

İçinde yaşadığımız küresel dünyada artık bütünüyle homojen bir toplumun yaşamadığını kabul etmek gerekir. Bu anlamda farklı kültürlerin bir arada bulunduğu bu toplumlarda çeşitliliğin artması, bununla beraber gelen *birlikte yaşama* kavramına dayanan sorunlar, *Öteki*'nin algılanması birçok düzeyde ve disiplinde hassasiyet uyandırmış, çalışma konusu olarak var olmuştur.

Birey için kültür ile ait olduğu topluluğun kültürü arasındaki ilişkiye vurgu yapma gereği bu yüzden önemlidir. 1982 yılında Meksika'da gerçekleşen Dünya Kültür Politikaları Konferansı'nda, Kültür Politikaları Deklarasyonu içinde kültürü,

En geniş anlamıyla kültür, bugün bir toplumu veya bir sosyal grubu karakterize eden manevi ve maddi, entelektüel ve duygusal ayırt edici özellikler kümesi olarak düşünülebilir. Sanat ve edebiyata ek olarak, yaşam tarzlarını, temel insan haklarını, değer sistemlerini, gelenekleri ve inançları kapsar. ("Meksika Kültür Politikaları Deklarasyonu",1982, s. 3)

diyerek tanımlayan UNESCO, bir kolektiviteye ait olan bireyin, melez ya da karma diyebileceğimiz toplumda kimliği ve sahip olduğu değerlerle yaşamını sürdürebilmesi adına kültüre önemli bir anlam yüklemiştir. Bu anlamdan yola çıkarak, birlikte yaşama kavramı her

düzye de önem kazanır ve bunun en iyi şekilde gerçekleşmesi için en doğru şekli tespit etmek esastır. Bu şekle en doğru açıdan ulaşmayı amaçlayan, Birlikte yaşamı olanaklı hale getirirken kültürel çeşitliliği ve doğru iletişimi teşvik eden en önemli kavramlardan biri olan *çokkültürlülük*ten de söz etmek bu anlamda doğru olacaktır.

Çokkültürlülük de tıpkı kültürlerarasılık gibi, Avrupa Konseyi ve Avrupa Birliği'nin çalışmalarıyla geliştirilmiştir. Avrupa Konseyi'nin “ırkçılık ve yabancı düşmanlığı ile mücadele” kapsamında yürüttüğü bir çalışmada, “Avrupa toplumları çokkültürlü ve çok etniklidir ve çeşitlilikleri zenginleştirici ve yapıcıdır” (www.ami-oimc.org/multiculturalisme-interculturalite,s.2) ifadesi ortaya çıkmıştır.

Çokkültürlülük, kültürel çeşitliliği ifade eden en önemli biçimlerden biridir. Özellikle Avrupa'da ortaya çıkış sebeplerinin başında mevcut toplumların içinde barındırdığı farklı toplulukların karşılıklı saygı ile birlikte var olma kapasitesini tanımlamak gelir; bunun yanında toplumsal ve siyasi bağlamda kabul edilen topluluk içindeki kültürel çeşitliliği de tanıır. Bu birlikte yaşam, farklılıkların aynı toplum içerisinde varlıklarını sürdürebilmesine dayanır.

Birlikte yaşamaya yeni bir boyut kazandıran bir diğer kavram olan kültürlerarasılık ise, aynı zamanda ortak yaşamı zorlaştıran sorunlara karşı mücadele eder. Gerçekten de, aynı etnik kökene ait olsak bile, başkalarıyla ilişkimizi tanımlayan geleneklerimiz bir toplumdan diğerine veya bir kültürel gruptan diğerine değişir. Bu durumun getireceği sıkıntılardan kaçınmak için *Öteki* olarak kabul edilen diğer azınlık kültüre mensup bireyin sahip olduğu kültürel birikimi anlama ihtiyacı doğar. Bunun için *Öteki*'nin anlaşılmasını sağlayan bir köprüye, ilişkilere ve farklılıkların zenginlik olarak kabul edileceği ortak bir alanın oluşmasına ihtiyacımız vardır.

Çokkültürlülük ve kültürlerarasılık kavramlarına bakıldığında, her ikisinin de bileşenlerinin Avrupa'da, genellikle ulusal topraklarda yaşayan göçmen nüfuslar ve ülke içindeki azınlıklar olduğunu görürüz. Söz konusu azınlıklar, 1930'larda başlayan ve ilk olarak bu yıllarda Alman iktisatçı Moritz Julius Bonn tarafından “kendi kendini yönetmeyi başaran sömürge devletlerin bağımsızlıklarını kazanma süreci”ni (Erişim adresi: <https://theconversation.com/explainer-what-is-decolonisation-131455>, par.4) tanımlamak için kullanılan dekolonizasyon kavramı içinde önemli bir yer teşkil etmektedirler.

Birleşmiş Milletler 1945'te kurulduğunda, dünya nüfusunun yaklaşık üçte biri olan yaklaşık 750 milyon insan, sömürgeci Güçlere bağlı Topraklarda yaşıyordu. Bugün, kendi kendini yönetmeyen geri kalan 17 bölgede 2 milyondan az insan sömürge yönetimi altında yaşıyor. Gezegenin çehresini değiştiren dekolonizasyon dalgası, BM ile doğdu ve

dünya çapındaki ilk büyük başarılarından birini temsil ediyor (Erişim adresi: <https://www.un.org/en/global-issues/decolonization,par.4>).

Söz konusu süreç dikkate alındığında, Avrupa'da sözünü ettiğimiz çeşitlilik, göçmen kökenli, sömürgeleşmiş ülkelerden gelen azınlıkları ifade etmektedir. Dekolonizasyon süreci her ne kadar özgürlüklerin geri kazanıldığı yapıcı bir süreç olarak karşımıza çıksa da, azınlık gruplar, içinde yaşadığı toplumlarda insan onuruna aykırı davranışların kurbanı olmaya devam etmişlerdir.

Bu dekolonizasyon sürecinde doğan, II. Dünya Savaşı'nı yaşayan ve genellikle vahşi (fr. sauvage) olarak adlandırılan kültürlerin farkında olan yazarlar, farklı kültürler arasında barışın sağlanması gereğini savunmuşlardır. II. Dünya Savaşı'nın sona ermesini takip eden yıllarda edebiyat alanında da, uluslararası düzeyde de önemli bir olay olan bağımsızlık ve özgürlük taleplerinin damgasını vurduğu dekolonizasyon hareketine tanık olan, aralarında Édouard Glissant, Amin Maalouf, J.-M.G. Le Clézio'nun da olduğu yazarlar bu hareketin önemine vurgu yapmışlardır.

İsveç Kraliyet Akademisi'nin 2008 yılında Nobel Edebiyat Ödülü'ne layık gördüğü J.-M.G. Le Clézio, için "yeni başlangıçların, şiirsel serüvenin ve bedensel coşkusunun yazarı, hüküm süren uygarlığın ötesindeki ve aşağısındaki bir insanlığın kâşifi" (İsveç Akademisi, 2008) tanımını yaparken, yazarın sadece yazın alanındaki başarısına değil, aynı zamanda onun insanlığa hizmet anlamında bulunduğu girişimlere de vurgu yapmıştır. Bu bağlamda biz de, çalışmamızda, yazarın kültürlere bakış açısı ve edebiyata bu anlamda verdiği değeri, romanları dışında kalan yayımlanmış röportajları, konuşmaları, denemeleri aracılığı ile incelemeye çalışacağız.

Aile bireyleri Hint Okyanusu adalarından gelen ve kendisi Fransa doğumlu olan J.-M.G. Le Clézio, Fransız-Mauritius (fr. Franco-mauricienne) uyruğuna sahiptir. Çocukluğundan beri Batı'nın ulaşmış olduğu sınırların ve azınlık kültürlerinin varlığının bilincinde olan yazar, Tirthankar Chanda ile yaptığı röportajda bunu şöyle açıklar:

Ailem tamamen Mauritiuslu olduğu için kendimi bir nevi sürgüne gönderilmiş olarak görüyorum. Nesiller boyunca Mauritius folkloru, mutfağı, efsaneleri ve kültürüyle büyüdük. Hindistan, Afrika ve Avrupa'nın bir arada olduğu çok karmaşık bir kültür. Fransa'da doğdum ama Fransa'da o kültürle büyüdüm. Kendime, gerçek vatanımı somutlaştıran başka bir yer olduğunu söyleyerek büyüdüm. Bir gün oraya gideceğim ve ne olduğunu öğreneceğim. Bu nedenle Fransa'da kendimi her zaman bir parça fazlalık

olarak gördüm. Belki de gerçek ülkem olan Fransız dilini gerçekten seviyorum!¹ Ama Fransa'yı bir ulus olarak ele alırsak, onun bana dayattığı adetlerle nadiren özdeşleşebildiğimi söylemeliyim (Le Clézio, 2001, s:8) .

Yazar, günümüz dünyasında, farklı ülkelerde oluşabilecek tehlikelerin farkında olarak, kültürlerin bir arada olmasına olanak sağlayan birçok bir arada olma şekli arasında, kalıcı bir kültür alışverişini teşvik ettiği için kültürlerarasılık kavramını öne çıkaran söylemler üretmiştir. Kendini bir “kültürlerarasılık militanı” olarak kabul eden Le Clézio bu duyarlılığı ile farklı düzeylerde, baskın kültürün egemenliği altında ezilen azınlık kültürü temsil eden bireylerin ortak yaşama uyum sağlama sürecine tüm yönleriyle odaklanmaktadır. Aynı konuşmada, “kültürün tüm insanlığın ortak mirası olduğunu” ifade etmektedir. Onun için her kültürün kendi değeri vardır. Çeşitliliğin önemine; kendini tanımanın, birbirini tanımanın gerekliliğine inanır.

Toplumların heterojen bir biçimde yaşamaya devam etmesini savunan ve farklılıkların karşılıklı bir zenginleşme olarak değerlendirilebilmesi çabasında olan Le Clézio'nun niyeti her şeyden önce tartışmalardan ve polemiklerden kaçınmaktır. Bu sebeple, birlikte yaşamının değerlerin yitirilmesi anlamına gelmediğini, ayrıca kültürlerin birlikte yaşayabilmesinin önemini şu şekilde ifade etmiştir :

(Batı ile Üçüncü Dünya arasında) bir çatışmaya inanmıyorum. Huntington'dan ve onun medeniyetler çatışması teorisinden nefret ediyorum. Hatta Samuel Huntington'a Karşı adlı bir yergi bile yazdım, bunu bir yergi olduğu için yayınlamadım [...]. “Biz” ve “ötekiler” olduğuna, bir yanda Batı dünyasının, diğer yanda en ufak zayıflıklarımızı arayan bir tür barbar dünya olduğuna inanmıyorum. [...] Aslında kültürlerin hepsi karışıktır, Batı da dâhil olmak üzere Afrika ve Asya'dan gelen birçok öğeden oluşan karışımlardır. Kendi aralarında oluşacak melez bir birleşmeye engel olamayız (Le Clézio, 2008, s. 20).

Gerçekten de Le Clézio, her bir kültürün, taşıdığı değerlerin, oluşumuna katkıda bulunduğu kimliklerin, ayrı ayrı var olabilmelerini ve aynı haklara sahip olmaları gerektiğini savunurken, kullanılan sözcüklerin seçimine bile dikkat etmiştir.

Le Clézio'nun çokkültürlü mirası, onun, ilk romanlarında eleştirdiği, içinde bulunduğu Batı ile tanımlanan yaşamından farklı bir arayışa dayanan dünyanın uzak yerlerini keşfetme arzusuna ilham verir. Hayatının bu çokkültürlü yönü, okuyucuyu onu farklı coğrafyaların, hayali dünyaların bir kâşifi olarak görmeye zorlar. Mauritius kökeninin çocukluğuna kadar uzandığı

¹ Le Clézio, J-M.G. (2001). La Langue française est peut-être mon seul véritable pays. *Label France*, no.45, s.17.

düşünülürse; Batılı olmayan, başka bir yere, uzakta olan bir bilinmeyene dair bir fikri olduğu anlaşılabilir.

Bu noktada, yazarın eserlerinde yaptığı seyahatlerin, onun edebiyata bakışı açısıyla yakından bağlantılı olduğunu söylemek doğru olur; buna ek olarak, seyahat etme arzusu sadece keşif arzusuyla değil, aynı zamanda çocukluğunun çoğunu geçirdiği Nice'ten ne pahasına olursa olsun ayrılmak istediği için güçlü bir kaçış ihtiyacıyla da beslenir. Savaş ve yansımaları, sokağa çıkma yasakları, bombaların sesi yazarda bu kaçış ihtiyacını doğurur:

Beni yazmaya iten koşulları incelersem -bunu gönül rahatlığıyla değil, dürüstlük adına yapıyorum- tüm bunların başlangıç noktasında, benim için savaş olduğunu görüyorum. (...) Hayır, benim için savaş sivillerin, özellikle de çok küçük çocukların yaşadığı savaştır. Savaş bir an için bile bana tarihi bir an gibi gelmedi. Açtık, korktuk, üşüdük, hepsi bu. (...) Buna karşılık, savaştan sonraki yıllarda her şeyin, özellikle de yazacak ve okuyacak her şeyin tükendiğini hatırlıyorum (Le Clézio, İsveç Akademisi Bildirisi, 2008, Erişim adresi : <https://www.nobelprize.org/prizes/literature/2008/clezio/facts/>)

Görüldüđu gibi savaş, J.-M.G. Le Clézio için muazzam bir "eksiklik" duygusuyla eş anlamlıdır. Gerçekten de en geniş tanımıyla, yazacak ve okuyacak bir şeyi olmayan genç Le Clézio için özellikle korkutucu hale gelen bir eksikliktir. Sözü nü ettiğimiz eksiklik duygusunu bir nebze de olsa kapamasını sağladığı, özgürlük duygusunu tattığı, erken yaşta annesiyle birlikte Afrika'ya yaptığı ilk yolculuk J.-M.G. Le Clézio'nun yazın kariyerinin başlangıcı olarak kabul edilebilir.

Bu seyahat, hem babasını tanımasına hem de onu etkileyen bu topraklarda iki yıl onunla birlikte yaşamasına olanak tanır. Nijerya'da, özgür olmanın mutluluğunu keşfeder. Afrika'da keşfettiği dünya, onun kafasında hayal ettiği, savaşın getirdiği tehlikelerden kaçmak için kendi evreninde yarattığı ideal ülkeyi temsil eder. Elbette, Afrika seyahati, aynı zamanda yabancı bir kültürle ilk kez somut olarak tanışması ve şimdiye kadar bilmediği özgürlük duygusuyla yaşaması anlamında J.M.-G. Le Clézio için etkileyici bir deneyim haline gelir.

Bende bir çeşit nostalji duygusu, bu özgürlüğu daha önce yaşayamamanın pişmanlığı, 'Afrika'da doğan bir çocuk da olabilirdim' duygusu kaldı. Buradan yola çıkarak bir yazma arzusu, ihtiyacı duydum. Duyguları bulmak, karşılaştırmak, onları yeniden yaşamak için kalıcı bir arayış. Yeniden yaşamak hafızada kalmalarından iyidir. (...) orada kendi içimize kapanma zamanımız yok, sürekli başkalarına ulaşmak gerekli olan ("Le Républicain Lorrain", 1996, s:13)

Görüldüğü gibi, *Başka bir yer* (fr. Ailleurs) kavramı, çocukluğundan beri Le Clézio'nun hayal gücünde özel bir yer edinmiştir. Bu Başka bir yer ona önce dünyayı tanımak, onun kapsamını keşfetmekle ilgili ilham verirken bir yandan da başka hayatların, uzak ülkelerde keşfedilmeyi bekleyen kültürlerin olduğunun farkına varmasına yol açar. Ailesi sayesinde tanıdığı, önceden bildiği bu kültürlerin aslından birer özgürlük temsili kabul edilebileceğini anlar. İnsanı tektipleştiren Batı kültürünün, içinde yaşanan savaş ortamının getirdiği baskıyla da perçinlenmesiyle, üstün tutulmasının doğru olmadığı düşüncesine artık ulaşır.

1968 yılında Tayland'da askerlik görevini eğitimci olarak yaptığı sırada İspanyolca öğrenir ve araştırmaları sırasında *Meksika Rüyası*'nın (Le Rêve mexicain) yazılmasına ilham verecek çeşitli Kızılderililere ait metinlerle karşılaşır. Yazar, Kızılderili kültürleriyle ilgili dünya görüşünü aktararak, "Le Rêve mexicain"de (1988) Artaud'ya ayrılan bölümde bize içinde bulunduğu durum hakkında bir fikir verir:

Mevcut yerli dünyaya yeniden değer veren ve Meksika rüyasının devam etmesine izin veren, mağlup olmuş halkların eski büyüünün bir keşfi. Her şeyin mümkün olduğu yeni bir dünyanın hayali; her şeyin aynı anda hem çok eski hem de çok yeni olduğu bir yer. Yıldızların bilimi ile tanrıların büyüünün birbirine karıştığı kayıp bir cennet hayali. Medeniyetin ve bilginin köklerine dönüş hayalleri. Hem Fransa'da hem de Meksika'da birçok şair bu hayali gerçekleştirmiştir (Le Clézio, 1988, s:196)

J.M.-G. Le Clézio, kaçınılmaz olarak bu dünyadan ilham alarak yazmaya başlayacaktır. Gerçekten de, Le Clézio ilkel olarak tanımlanan farklı kültürleri temsil eden toplumlardan etkilenir; onlarla temas yadsınamaz bir şekilde onun dünyaya dair algısını, düşüncelerini belirler.

Duyulacak başka da sesler varmış gibi hissediyorum. Bize ulaşmasına izin vermediğimiz sesler, çok uzun zamandır küçümsediğimiz, sayısını çok az bulduğumuz, ama yine de bize sunacak çok şeyi olan insanların sesleri (Cortanze, 2009, s: 35)

Bu yaşamlarla doğrudan temas kurma şansı bulan Le Clézio, bu konu hakkında özel bir hassasiyet geliştirir; çünkü ona göre bu halklar dikkate değer bir öneme sahiptir. Söz konusu dünyanın içine çekilirken bu azınlıkların sahip olabileceği haklar konusunu bir kez daha gündeme getirir.

Bugün bile, Meksika'da, teknolojik gelişmelerin ve sömürgeleşmenin sonuçlarına rağmen, atalardan kalan o büyüünün etkisi hala varlığını sürdürüyor. Meksika'da, özellikle de kırsal kesimde yaşarken, insanların bizim için vazgeçilmez görünen, yaşam için gerekli olan bazı

Ŗeylere karŖı bir tùr Ŗùphecilik sùrdùrdüklerini fark ettim: kâr etmek, çalıŖmak, ticari hayat vs. (...) (Cortanze, 2009, s:37)

Orta Amerika'da uzun süre kalmaya baŖladıđı 1969 yılından sonra, J.M.-G. Le Clézio'nun dũnyaya bakıŖ açısı radikal bir Ŗekilde deđiŖir; baŖka medeniyetlerin keŖfiyle birlikte mutluluğun, barıŖın ve özgùrlùđün yazarı olur. Batı tarafından dayatılan tùkretim toplumu algısını reddeden Le Clézio'nun tùm kitaplarında bir hareket etme, seyahat etme eğilimi görürüz; çünkü insanlar da kaybolan kahramanın yolculuğu da hep aynıdır: Kentin, özellikle Batı'nın egemenliği altında kùltürünü kaybeden kahramanın yeni bir yol bulma arzusu. Bu bağlamda özellikle Meksika'nın keŖfi, modern Batı toplumunun reddi ve eleŖtirisini beraberinde getirir:

Greko-Romen dũnyası, artık onun ođlu değilim, artık onun ırkından olamam, artık onun hakkında hiçbir Ŗey bilmiyorum. (...) KirilenmiŖ Batı dũnyası, beni kölen yapmak istedin ama artık senin oğlun değilim, senin oğlun değilim (Le Clézio, 1969, s:249).

Batı'ya Le Clézio'nun bu bakıŖ açısından yaklaŖtıđımızda, Batı'nın birlikte yaŖayan kùltürler arasından doğan farklılığını adeta uzak ùlkelerin kùltürlerini yok sayan bir tavırla algıladığını görüyoruz. Hatta Batı'nın yabancıyı "vahŖi" ve "barbar" olarak, baŖka bir deyiŖle Öteki olma fikrini bir kusur gibi dayattığını bile söyleyebiliriz. "Kendimizi özdeŖleŖtirdiđimiz biçimlerden en uzak olan kùltürel biçimleri (...) tamamen ve basitçe reddetmekten ibaret olan" (Lévi-Strauss,1952,s:19) bu tutumun derin ve sağlam kökleri, aslında daha eski çağlardan itibaren Yunan kùltürüne ait olmayan her Ŗeyi barbar kabul eden Batı uygarlığına dayandırılabilir. Bu uygarlık daha sonra vahŖi terimini, uzak kùltürlere mensup Öteki'yi nitelerken kullandığı bir sıfat haline getirmiŖ, sözde "medeni" halkların yabancı olan kùltüre, Öteki'ye bir çeŖit korku duygusuyla yaklaŖmalarına sebep olmuŖtur.

Le Clézio'nun romanlarında, Öteki sorunu merkezi bir rol oynar: Yazar, uygar olan ve öteki arasında ciddi bir ayırım yapıldığına dikkat çekerken, az önce bahsettiğimiz Batılı bakıŖ açısını eleŖtirmeye de hizmet eder.

Bu bakıŖ açısıyla Le Clézio, özellikle *Onitsha* (1991), *Étoile errante* (1992) adlı romanlarında Batı'ya yönelik sert bir eleŖtiri kaleme alır; Batı dũnyasının dıŖında kalanları Avrupalı ve Öteki olmak üzere iki gruba ayırma eğiliminde olan Batı'nın dar anlayıŖına Ŗiddetle karŖı çıkar.

Onitsha'da, savaŖtan sonra Nijerya'da kalan babasının hayatını okuyucuya İngiliz kolonisi ve Afrikalılar olmak üzere iki klana bölünmüŖ olan Nijerya'nın durumuna dikkat çekerek sunar. Böylece, Le Clézio bu romanda sömürgeleŖmiŖ ùlkelerin halklarının sözcüsü rolünü üstlenir ve

kahramanı Fintan aracılığıyla, ötekinin dünyasını özgürleştirmeyi ve insanları mutlu etmeyi reddeden, köleleri mutsuz eden ve çıkarlarını düşünürken dünyaya ve doğaya saygı duymayan Batı yaklaşımına karşı çıkar. Böylece, Le Clézio, Batı'nın Afrika doğasını yok eden dünya görüşünü eleştirerek, diğer ülkeleri çevresel kaosa sürüklemekle tehdit eden modern dünyanın şiddetine suçlayıcı bir bakış açısı geliştirir. Télérama'ya verdiği bir röportajda bunu şöyle görebiliriz:

Modernitenin paradoksu, bize dünyamızı geri verirken aynı zamanda kendimizi ondan sürgün etmemize sebep olmasıdır. (...) Her şeyden daha çok acı çekmekten ve ölümden korkuyoruz ve en kötüsü büyük suçlar karşısında gözlerimiz kapanıyor ("La littérature, c'est du bruit, ce ne sont pas des idées", 2008).

Sözü edilen suç, "Avrupalıların", doğanın ve kendilerinden "başka" olan insanların katliamlarına her gün kayıtsız kalma durumudur. Yazar, Onitsha romanında modern dünyanın hiç de masum olmadığını söyleyerek bu kayıtsız kalmayı vurgular. Avrupalıların Afrika'nın acılarına karşı geliştirdiği duyarsızlığı, sömürgecilerin Onitsha'da adı geçen yerlilere karşı tutumunda özellikle vurgular:

(...) İngilizlerin gözünde Afrikalılar, kayıtsız şartsız, sempati duymadıkları ve sorumluluk hissetmedikleri birer Öteki'dir. İngilizlerin gözünde öteki, medeni değildir, hatta insan ırkından bile değildir, diyebiliriz ki, Afrikalılar, fiziksel gücü ve bedenleri medenilere hizmet edecek olan hayvan ırkındandır (Le Clézio, 1991, p:54).

J.M.-G. Le Clézio, okuyucusunu kölelik ve sömürü üzerine düşünmeye davet eder ve Avrupa'nın "uygar olmayanların" haklarına karşı gerçekte olan tutumunun ne kadar yıkıcı ve adaletsiz olduğuna vurgu yapar. Bu nedenle, Le Clézio'da, onları daha medeni hale getirme bahanesiyle ötekinin zenginliklerine el koyan Batılılara karşı büyük bir nefret görmek şaşırtıcı değildir:

Turistler, misyonerler, kâşifler, gazeteciler, maden arayıcıları, (...) denizciler, altın avcıları, tüccarlar, (...) havacılar, deri avcıları, (...) hepiniz, kötü görecelilik filozofları, (...) kurnaz şehir plancıları, ekonomistler, (...) barış ve medeniyet habercileri (...) SİZDEN NEFRET EDİYORUM." (Le Clézio, 1993b, s: 256)

Le Clézio, bu kıtanın mevcut coğrafi oluşumunda oynadıkları yadsınamaz role rağmen, sömürgeleştirilmiş toplumların trajik koşullar içinde yaşamalarının sorumluluğunu kabul etmeyen Batılıları suçlamaktan bir an bile çekinmemektedir. Bunu yaparken, edebiyatı bir araç olarak kullanan Le Clézio için Nobel ödülü alırken yaptığı konuşma sırasında ifade ettiği gibi,

“edebiyat, günümüzde erkek ya da kadın, tüm insanlığın kimliklerini ifade etme, konuşma haklarını talep etme ve çeşitlilikleri ile birlikte tanınma araçlarından biridir”. Aynı konuşmada:

Küresel ölçekte kültür herkesin sorumluluk duyması gereken bir kavramdır. Ancak her şeyden önce okuyucuların, yani editörlerin sorumluluğundadır. Kanadalı Kuzeyli bir Kızılderili'nin sesini duyurabilmesi için Fransızca veya İngilizce yazmasının adil olmadığı doğrudur. Mauritius'un veya Batı Hint Adaları'nın kreol dilinin, şu anda medya üzerinde egemen olan beş veya altı dil ile aynı anlaşılabilirlik kolaylığını elde edebileceğine inanmanın yanıltıcı olduğu doğrudur. Ancak dünya onları çeviri yoluyla duyabiliyorsa, yeni ve güzel bir şey oluyor demektir. Kültür, belirttiğim gibi, tüm insanlığın ortak varlığıdır (Le Clézio, İsveç Akademisi Bildirisi, 2008, Erişim adresi : <https://www.nobelprize.org/prizes/literature/2008/clezio/facts/>

diyerek aslında, farklı kültürlerin bir arada olabileceği, bunu yaparken birbirlerini zenginleştirip ama aynı zamanda kendi niteliklerini kaybetmeyecekleri bir ortama olan ihtiyacı vurgular. Bunun için kültürel farklılıklar arasındaki sağlıklı iletişimi engelleyecek ekonomik, sosyal ve siyasi adaletsizliklere karşı mücadele etmenin gereğini vurgular. Bunun yalnızca kültürlerin doğru bir iletişimde olabildiği bir bağlamda oluşması önemlidir. Bu sebeple, küresel boyutta, sömürgeleşmenin sonuçları, Batı kültürünün süregelmekte olan baskınlığı ve küreselleşme gibi az tanınan kültürlerin yok sayılmasına neden olabilecek temel sorunların farkında olarak, kültürlerin bir arada yaşamasına olanak tanıyan farklı biçimler arasından, onun gözünde sağlıklı ve kalıcı karşılıklı bir iletişimi teşvik eden, kültürlerin kendi arasındaki alışverişini, diyalogu ve ötekinin kabulünü tanımakla besleyen kültürlerarasılığı savunur.

SONUÇ

Kültürel çeşitliliği zenginlik olarak vurgulayan şiirsel dili, içsel yolculuğuna aracılık ederken, yaptığı seyahatler ile tanıdığı kültürler onun Öteki'yi “kendinin bir yansıması” olarak kabul etmesini sağlar. İster farklı güçler arasında, ister güçlü ile zayıf arasında, ister insanlığa ait olsun savaşın ve ülkelerin içinde bulunduğu çatışmaların getirdiği olumsuz sonuçlar, Le Clézio ve dolayısıyla roman kişilerinin de deneyimlediği, bir nevi tahammül ettiği dünyanın onda ya da onlarda oluşturduğu özgürlük arayışına bağlı bir kaçışa teşvik eder. Modern dünyanın dayandığı değerleri kınamasına olanak tanıyan bu özgürlük duygusuyla karşılaşması sayesinde farklılıkları inkâr etmeden aynı yaşam alanında farklı kültürleri var ederek bir arada yaşamaya ışık tutan kültürlerarasılığı savunur. Le Clézio'nun Batılı olan ve olmayan Öteki için de istediği ortak şey,

tüm farklılıkların kabul edildiği, uzlaşmayı daimi kılan sürekli bir alışverişi içinde barındıran, birlikte yaşama çabasının daha kolay hale geldiği, kültürel bir yaşam biçiminin elde edilmesidir.

Kişisel olarak bakıldığında da, belki de yazarın en büyük hayali olan kültürlerarasılık, farklı kültürler arasındaki gönüllü veya zorunlu bir karşılaşmaya dayanır. Pratikte hayata geçirilmesi zor görünse de, farklı yaşam biçimlerinin barış içinde bir arada yaşamasını teşvik ettiği ve ortak yaşamdaki uyumu sağlayabilecek en uygun koşulları sağladığı için üzerinde durulması gereken bir konudur. Le Clézio azınlık kültürlerle ilgili,

Bugün kimse kültürlerarasılığı reddedemez. Dünyadaki tüm halklar arasında, etkileşim ihtiyacını en iyi anlayan ve ifade eden, ada halklarıdır. Çünkü onlar, kâşiflerin, fatihlerin, kölelerin ve bir süreliğine çalışmaya gelmiş göçmenlerin yaşadığı bir nevi geçiş yeri olan topraklarda; kültürlerin birbirine adeta dokundukları topraklarda doğdular. Mascarene Adaları, Antiller: Édouard Glissant'ın da dediği gibi kültürel ve dilsel çeşitlilik ve dinler arasındaki karşılaşma açısından anakara toplumlarından yüz yıl ileride olan ada halkları (Asgarally, 2005, s.1).

şeklindeki açıklamasıyla aslında onların çok daha güçlü olduklarını vurgulamıştır. Glissant'a da gönderme yaparak azınlık kültür kabul edilen halkların Batı egemen kültürden çok daha önde olduğunu da eklemiştir. Bu nedenle de yaşayan tüm insanların haklarının korunmasına, insanlığı bekleyen geleceğin en iyi hale getirilmesine olanak sağlayacağından, kültürlerarasılık, büyük bir devrimin öncüsü olarak kabul edilebilecek bir yaşam pratiği sunar. Bu bağlamda, güncelliğini koruyan bir hedef, bir ilke olarak hayata geçirilmelidir.

KAYNAKÇA

- Asgarally, I. (2005) L'interculturel ou la guerre. Port-Louis (Maurice): Presses du M. S. M.
- Cortanze, G. (1999) Le Clézio, le nomade immobile, Paris : éd. Du Chêne.
- Le Clézio, J.-M.G. (1969). *Le Livre des fuites*. Paris : Gallimard.
- Le Clézio, J.-M.G. (1988). *Le Rêve mexicain ou la pensée interrompue*. Paris : Gallimard.
- Le Clézio, J.-M.G. (1991). *Onitsha*. Paris : Gallimard.
- Le Clézio, J.-M.G. (1992) *Étoile errante*. Paris : Gallimard.
- Le Clézio, J.-M.G. (2004) *L'Africain*. Paris : Mercure de France.
- Lévi-Strauss, C. (1952) *Race et Histoire*. Paris. Folio.
- Le Clézio, J.-M. G. (2008, 8 Ekim) .Erişim adresi :<https://www.telerama.fr/livre/entretien-avec-jmg-le-clezio-la-litterature-c-est-du-bruit-ce-ne-sont-pas-des-idees,34562.php>
- Le Clézio, J. -M. G. (2008, 9 Ekim) .İsveç Akademisi Bildirisi, Erişim adresi :
<https://www.nobelprize.org/prizes/literature/2008/clezio/facts/>
- Le Clézio, J-M.G. (2001). La Langue française est peut-être mon seul véritable pays. *Label France*, no.45, s.17.
- Meksika Kültür Politikaları Deklarasyonu. (1982) Meksika.
- On ne peut pas faire barrage au métissage. (2008) Paris : L'Express.

EXPANDED SUMMARY

Looking closely at the history of people at the level of intercultural relations, it would not be an exaggeration to specify that they are rather part of a problematic framework, because cultures are by nature inclined to close in on themselves and that they often develop a defence mechanism when confronted with others. One of the major intercultural concerns crystallizes around the question of the other or more precisely of identity and "living together" remaining at the heart of all social life. Interculturality, although it falls rather within the domain of socio-cultural disciplines, literature also finds an increasingly lively and growing interest in the field, and this in particular during the 20th century. The years following the end of World War II witnessed an important international phenomenon already noted by writers: the decolonization

movement marked by independence, political and cultural demands. Several peoples subjected to imperialism from European countries have won their independence. As for the writers resulting from the Second World War, being aware of cultures considered formerly "wild" in the international news, did not cease to underline the need to promote peace and the construction of a unified world starting from the recognition of the other cultures in the context of equality. It is precisely in this context of post-colonialism that Jean-Marie Gustave Le Clézio, French writer, winner of the Nobel Prize for Literature (2008), acts as a bridge between Western culture, the dominant culture, and indigenous cultures, of so that his work translates an incessant appeal to interculturality and to the protection of indigenous cultures that are often abused, which in his eyes are "the only possible recourse" for the future of humanity. Born to a Breton mother and a British father, Le Clézio, asserting "human races do not exist. There is a human race in which there are men and women, people of colour, tall and short, with different and varied aptitudes", fervently shows his reception of the cultures of the world in the manner of the great 18th century cosmopolitan philosophers. Although his work seems to be marked by a passionate quest for his African origins, more precisely Mauritian, he also acts of faith in "a new conception of identity which would make it possible to combine the cultural specificity of each one and the great demands of human brotherhood". This is certainly where all the originality of Le Clézio lies, who while denouncing in his first works the flaws, such as violence, aggressiveness, oppression, selfishness, of the modern Western world, without however the categorically reject, since he has emerged from it, comes to the idea that interculturality, encounter, dialogue and respect for cultures are the only valid process by which the problems linked to ethnocentrism, colonialism, cultural ruptures could find a decisive and lasting solution. It is more particularly for this reason that Le Clézio values the process of interculturality, the only escape from the clash of cultures, in particular from Western reductionism, since it deviates from what is arbitrary and particular and is interested in to the universal while exploring questions of identity and otherness, these two contrasting representations of which harmony is the only future of humanity.